

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО АРГУМЕНТУ ТА ЕТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ В ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ПРИРОДИ

О.О. Барліт

Україна, м. Запоріжжя, Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

В.В. Макаренко

Україна, м. Запоріжжя, Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

М.М. Мальований

Україна, м. Запоріжжя, Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

Із становленням цивілізаційного виміру багатогранного життя людей взаємовідносини суспільства і природи посідають останнім часом чільне місце. У ХХ столітті людство стало усвідомлювати, що посилення впливу на навколишнє середовище може мати неконтрольований характер і несе загрозу людському буттю. Екологічна криза багато в чому обумовлена аксіологічною кризою як невідповідністю етичних нормативів екологічним вимогам сучасності. Великі сподівання на подолання екологічної кризи наукова спільнота відводить освіті й педагогіці, які формують образ людини в світі культури.

Питання етичної взаємодії людини і природи особливо актуальні в площині обґрунтування системи національних цінностей, в яку повинні бути залучені загальнолюдські інтереси та цінності, зокрема ті, що спрямовані на гармонізацію відносин людини з природою.

Процес формування ціннісних позицій людини не може бути повноцінним і адекватним реаліям сучасності, якщо його організатори не в змозі оцінити і використати ті чи інші особливості суспільної свідомості, її специфічні риси, ті чи інші етнокультурні зміни у поведінці і діяльності людей.

У формуванні нової аксіології природи не можна не помітити пошуків педагогічних моделей, адекватних часу, які надають перевагу можливостям етнічного виховання завдяки його зв'язку з життям, тому фундаментальна цінність етнічної педагогіки і культури підкреслюється можливостями етнокультурної варіативності, яку можна подати у двох аспектах: 1) у процесі формування особистості слід враховувати

специфічні риси людини, тобто національний характер (менталітет), бо "етнічний характер і є тим ґрунтом", на якому будується аксіологічний вимір речей, явищ, подій; 2) перцепція етнокультурного компонента надає можливість формувати в процесі соціалізації загальнолюдські цінності як найбільш повне вираження національного.

Краса природи формує в людини комплекс позитивних почуттів: спокій, тепло, задоволення, щастя. Американські психологи вважають, що це пов'язано з почуттям психологічного комфорту як результат тривалої еволюції людини. Отже, людська генетика постійно потребує природного зразка, природної краси, природної гармонії.

Відомо, що краса природи – це своєрідний символ для людини, для нації, який використовується в гербах, прапорах; вона привертає увагу людини, створює певний емоційний клімат, акумулює життєву енергію тощо. Щодо визначення поняття "краса природи" існує декілька підходів: від роздумів про симетрію та асиметрію до систематизації її видів.

Однак такого погляду, на нашу думку, недостатньо для охорони природи, оскільки в ньому природна краса розглядається з утилітарної позиції: це потрібно для розвитку людини.

Ми погоджуємося із переконливою думкою дослідників, що постійне сприйняття в дитячому віці краси природи є першопричиною духовності. Більшість людей стають емоційно близькими до ландшафту, де пройшло їх дитинство. Навіть любов до природи має три складові: естетичну, інтелектуальну, етичну.

Естетичне переживання включає як об'єктивний аспект, що визначається естетичними характеристиками об'єкта, так і суб'єктивний аспект, що пов'язаний з особливостями, розумовими здібностями, інтересами спостерігача. Отже, суб'єктивний аспект можна розвивати, навчаючи людину бачити красу природи.

Цілком закономірним є переконання К. Ушинського: "Називайте мене варваром в педагогіці, але я виніс із вражень мого життя глибоке переконання, що чудовий ландшафт має такий же великий виховний вплив на розвиток молодої душі, з яким важко конкурувати впливу педагога".

Таким чином, роль естетичних мотивів в екологічному вихованні надто велика, але це в неповній мірі враховується педагогами.

Вчені стверджують, що з одного боку, школярі сензитивні до естетичних видів діяльності, а з іншого – вони не вміють емоційно-естетично взаємодіяти з природою. До того ж і екоосвіта пронизана духом прагматизму – майже в усіх підручниках з охорони природи розглядаються природні ресурси, а не природа. Саме тому до природоохоронної

роботи варто залучати моральні компоненти.

На нашу думку, якщо людина вважає, що краса природи, перш за все, є засобом для задоволення її потреб (відпочинок, емоційне піднесення, духовне очищення тощо), то вона думає про утилітарну корисність природи для себе. Такий підхід привносить у взаємодію природи і людини елементи прагматичні, заважає поглиблено оцінити внутрішні природні цінності, зрозуміти, що естетика природи – не економічний ресурс, її треба сприймати в романтичній площині. Естетична цінність природи повинна бути збережена не тільки через корисність для людини, а й тому, що вона є цінною для життя людини, для інших істот і для себе самої.

Педагоги-практики звертають увагу на наявність у школярів початкових класів естетичних відчуттів, пов'язаних з природою, які слід поступово розвивати. Естетичне відчуття тоді стає природоохоронним, коли воно сприяє охороні природи заради неї самої, а не з метою використання її у власних інтересах.

Щодо естетичної мотивації, то відомий педагог П. Каптерев вказував, що "естетичне почуття саме по собі не має ніяких моральних елементів, воно складає окрему від моральності галузь, незалежно від неї, може з нею узгоджуватись, а може мати протиріччя... Естетичне почуття, за самою своєю природою, за своєю сутністю – егоїстичне почуття. Все це означає, що педагоги повинні повністю усвідомлювати наслідки пробудження у дітей естетичного почуття. Естетичне почуття тоді є природоохоронним, коли воно сприяє охороні природи заради неї самої, а не для використання для власних цілей. Головне в естетичному вихованні – не виокремлювати його від розумового і морального. Індивідуальні естетичні погляди повинні бути в контексті життєвих етичних роздумів, а етичні мотиви повинні впливати на естетичні оцінки.

Таким чином, естетичне сприйняття природи має бути поєднане з моральним не тільки тому, що в ньому реально віддзеркалюється різнобічне життя людини, але й тому, що таке поєднання має запобігти появі прагматизму в ставленні до природи. Важливим принципом охорони природи є поєднання естетичного мотиву – бажання зберегти красу природи – з утилітарною метою збереження природи як внутрішньої цінності.